

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדַּת יָמִים HEMDAT YAMIM

מטות תשס"ח

פרשת שבוע

טף מול צאן - לפני ה' מול לפני ישראל הרב ארנרייך, ראש כולל "ארץ חמדה"

פרשתנו מקדישה מקום נרחב לבקשת בני גד ובני ראובן ולתנאים שמשה רבנו מציב למימושה.
התורה מקדימה לבקשת בני גד ובני ראובן את הכותרת:

"ומקנה רב הנה לבני ראובן ולבני גד עצים מאד ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד והנה המקום מקום מקנה"
(במדבר ל"ב א)

חז"ל במדרש רואים בהקדמה זו בבחינת דברי בקורת וז"ל:

"ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד הלכה ג' מתנות נבראו בעולם זכה באחת מהן נטל חמדת כל העולם זכה בחכמה
זכה בכל זכה בגבורה זכה בכל זכה בעושר זכה בכל אימתי בזמן שהן מתנות שמים ובאות בכח התורה אבל גבורתו
ועשרו של בשר ודם אינו כלום" (במדבר רבה (וילנא) פרשה כב ז).

ממשיך המדרש ומזהיר:

"ומתנות אלו בזמן שאינן באין מן הקב"ה סופן להפסק ממנו, ... וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים והיה
להם מקנה גדול וחבבו את ממונם וישבו להם חוץ מארץ ישראל לפיכך גלו תחלה מכל השבטים שנא' (דברי הימים א
ה') "ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה" ומי גרם להם על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קנינם מנין ממה
שכתוב בתורה ומקנה רב היה לבני ראובן וגו'".

בהמשך הפרשה אחר שמשה מבהיר להם שהם חייבים להיות שותפים בכבוש ארץ ישראל המערבית, הם מנסחים שוב את
בקשתם:

"... ויגשו אליו ויאמרו גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו: ויאנחנו נחלץ חשים לפני בני ישראל עד אשר אם
הביאנו אל מקומם וישב טפנו בערי המבצר מפני ישיבי הארץ" (שם ל"ב טז-יז).

כדאי להשוות דבריהם לתשובת משה:

"ויאמר אליהם משה אם תעשו את הדבר הזה (1) אם תחלצו (2) לפני קנן למלחמה: ועבר לכם כל חלוץ את הידן
לפני קנן... בננו לכם (3) ערים לטפכם וגדרת לצנאכם והיצא מפיכם תעשו".

משה מלמד אותם שוב שלשה פרקים חשובים בהנהגה. הוא מקדים את הנושא הלאומי של החלצות לטובת הכלל, הנושא
הלאומי הוא בעל משמעות רוחנית והוא מקדים את המשפחה לרכוש.

וז"ל המדרש בהתייחסו להבדל השני:

"זהו שאמר הכתוב "לב חכם לימינו..." (קהלת י), "לב חכם לימינו" זה משה "ולב כסיל לשמאלו" אלו בני ראובן ובני
גד שעשו את העיקר טפל והטפל עיקר, למה שחבבו נכסיהם יותר מגופן שאמרו למשה גדרות צאן נבנה למקננו פה
תחלה ואח"כ וערים לטפנו, אמר להם משה לא תעשו כך עשו את העיקר תחלה בנו ערים לטפכם ואחר כך גדרות
לצאנכם, הוי לב חכם לימינו זה משה ולב כסיל לשמאלו אלו בני ראובן ובני גד, אמר להם הקב"ה אתם חבבתם
ממונכם יותר מנפשתיכם חייכם אין בו ברכה שנא' (משלי כ) נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך"

(תנחומא (ורשא) פרשת מטות סימן ז)

העמדת הצלחות חומריות כמטרה מרכזית בחיים, על חשבון השקעה בגדול וחנוך הילדים, בסופו של דבר איננה מביאה
לאדם ברכה גם בצד החומרי.

ההסתכלות השגויה במישור הפרטי, יוצרת גם הסתכלות מוטעית במישור הלאומי. המלחמה לשחרור ארץ ישראל נתפסת
רק כדאגה ל"בית לאומי". שיהיה עמנו ככל האומות, עם ככל העמים עם מולדת בטוחה. ארץ ישראל נתפסת כמקום מחיה
גרידא. לכן כשבני גד ובני ראובן מוכנים להשתתף במלחמה על א"י הרי זו רק יציאה לפני בני ישראל. אולם משה מסביר
לנו שהמלחמה על ארץ ישראל היא משהו גדול יותר נעלה יותר היא הגשמת צו אלוקי שנתן את הארץ הזו לעם ישראל כדי
ליצור כאן "ממלכת כהנים וגוי קדוש".

להפגמת עקרונות אלה שמשה מלמד אותנו יש השלכות חשובות גם בדורנו ברובד הפרטי ובעיקר ברובד הלאומי.
נקווה ונתפלל שהם ידריכונו בכל אשר נפנה.

מוקדש לע"י רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה – משפטי שאול / הלכה פסוקה.

המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

קנייני המטלטלין

הרב יואב שטרנברג

לאחר שהצגנו בשבוע שעבר את שתי הגישות הבסיסיות למהות הקניין, נתחיל השבוע לעסוק בדיני הקניינים עצמם. השבוע נתמקד בקנייני המטלטלין.

קניין כסף

מן התורה, מטלטלין נקנים בכסף, ונחלקו האחרונים בהבנת מהותו של קניין כסף. הסמ"ע (חו"מ סי' קצ סק"ב) מסביר, שקניין כסף משמעותו נתינת התמורה לחפץ הנקנה, דהיינו, שכאשר הקונה משלם את מלא התמורה עבור החפץ, נקנה לו החפץ.

ואמנם, אין הכרח לתת מיד בשעת הקניין את כל התמורה. גם אם אדם קונה חפץ יקר, ובשעת הקניין נותן עבורו פרוטה אחת, נקנה החפץ (שולחן ערוך שם סעיף ב), אבל באופן יסודי, קניין כסף משמעותו נתינת התמורה בעבור החפץ. ממילא, כאשר קונים חפץ יקר ומשלמים רק חלק מהתמורה, שארית התמורה הופכת לחוב המוטל על הקונה.

הט"ז (שם) חולק על הסמ"ע. לדעת הט"ז, קניין כסף נובע מכך שהקונה 'מפגין רצינות' בכך שהוא מוכן להוציא כסף. נתינת הכסף מפגינה את גמירות הדעת של הקונה. גם לפי סיבה זו, אם הקונה נתן אפילו פרוטה עבור חפץ יקר ערך, הקניין התבצע.

כראיה לדבריו, מציין הט"ז שגם אשה נקנית בפרוטה. וברור, שקניין אשה בפרוטה, אין משמעו נתינת תמורה – האשה אינה שווה פרוטה בלבד. מכאן חייבים לומר, שקניין כסף נובע מהבעת רצינות, ולא ממתן תמורה.

כדוגמא לנפקא מינה אפשרית בין שתי הגישות, נדון בשאלה – האם ניתן לעשות קניין כסף כדי להקנות חפץ במתנה. לדעת הט"ז הדבר אפשרי בהחלט. הקונה יתן פרוטה למקנה במתנה על מנת להחזיר, ובכך יקנה את החפץ. אולם, לדעת הסמ"ע, היות שקניין כסף מועיל בתורת מתן תמורה, הרי במתנה אין תמורה, ולכן לכאורה, קניין כסף אינו אמור להועיל במתנה.

קניין משיכה – נשרפו חיטיך בעליה

כאמור לעיל, מטלטלים נקנים בכסף מן התורה. אולם, חכמים הפקיעו את קניין כסף במטלטלין. נביא את לשון השולחן ערוך (חושן משפט סימן קצח):

דבר תורה מעות קונות; אבל חכמים תקנו שלא יקנו המטלטלים אלא בהגבהה או במשיכה, דבר שאין דרכו להגביה... ולמה תקנו חכמים שלא יהו מעות קונות, גזירה שמא יתן הלוקח דמי החפץ וקודם שיקחנו יאבד באונס, כגון שתפול דליקה וישרף, או יבואו לסטים ויטלוהו, ואם היה ברשות הלוקח יתמהמה המוכר ולא יציל, לפיכך העמידוהו חכמים ברשות המוכר, כדי שישתדל ויציל.

דהיינו, כיוון שלאחר הקניין החפץ נמצא עדיין ברשות המוכר, ייתכן שהלוקח יפסיד – אם החפץ ייאנס (יישרף), והלוקח גם שילם על החפץ, וגם לא קיבל אותו. על מנת למנוע בעיה זו, תיקנו חכמים שמטלטלים יקנו רק בקניינים המכניסים מיד את החפץ לרשות הבעלים - משיכה, מסירה או הגבהה.

נסביר בקצרה כיצד נעשה כל קניין מבין השלושה הללו:

קניין משיכה, פירושו הכנסת החפץ לרשות הקונה. השולחן ערוך (חושן משפט סימן קצז סעיף ב) פוסק:

משיכה אינו קונה אלא בסימטא או בחצר של שניהם, אבל לא ברשות הרבים ולא בחצר שאינה של שניהם.

רשות הקונה יכולה להיות רשותו ממש – חצרו וכדומה, או ארבע אמותיו של הקונה, כאשר הוא עומד ב'סימטא' (=מקום שאין הרבים מצויים, ששם תקנו חכמים שארבע אמותיו של אדם ייחשבו כאילו הן רשותו), או חצר המשותפת לקונה ולמקנה.

הגבהה, פירושה הגבהת החפץ. בניגוד למשיכה, הגבהה אינה נעשית על ידי הכנסת החפץ לרשות הקונה, אלא כל שהקונה הגביה, הרי החפץ נקנה לו. מסיבה זו, אין חשיבות לשאלה היכן נמצא הקונה (שולחן ערוך שם). עוד מבואר בדברי השולחן ערוך שהבאנו, שקניין הגבהה מועיל לעולם, וקניין משיכה מועיל רק במקום שאי אפשר לבצע קניין הגבהה, כגון בחפץ כבד. יש לציין, שאין הכרח שהקונה ימשוך את החפץ בידו, אלא גם אדם הקורא לבהמה והיא באה, ביצע קניין משיכה. וגם אדם הגורם לבהמה לקפוץ אליו, ביצע קניין הגבהה.

מסירה היא קניין ייחודי, המועיל רק בבעלי חיים ובספינה. והכוונה היא להעברת אפסר הבהמה מהמקנה לקונה. בניגוד למשיכה ולהגבהה, שבהן עיקר הפעולה נעשה על ידי הקונה, והמקנה נדרש רק לתת רשות לקונה לבצע את פעולת הקניין, הרי שבקניין מסירה המקנה צריך להיות אקטיבי יותר. לחלק מהדעות (עייין שולחן ערוך חושן משפט סימן סו סעיף ט), קניין מסירה מתקיים רק כאשר המקנה מוסר בפועל את האפסר לקונה. גם לדעת החולקים, בקניין מסירה נדרשת הוראה של המקנה לקונה לקנות את החפץ, ולכן אדם הקונה מן ההפקר, איננו יכול לקנות במסירה, כיוון שאין מי שיורה לו לקנות. מכאן ניתן אולי להסיק, שקנייני משיכה והגבהה נעשים על ידי 'השתלטות' של הקונה על החפץ – הוא מוציא אותו מרשות המקנה, ומכניסו לרשותו. לעומת זאת, קניין מסירה הוא מעשה המביע את נכונותו של המקנה להעביר את הבעלות על החפץ לקונה.

תוקפו של קניין משיכה

מפשטות דבריו של רבי יוחנן (בבא מציעא מז:): נראה שקניין משיכה מועיל רק מדרבנן, והוא הדין להגבהה ולמסירה. אם כן – כיצד ניתן לקנות מטלטלים במתנה?
התוספות (עבודה זרה עא. ד"ה פרדשני) כותבים, שבמתנה, קניין משיכה והגבהה מועיל מן התורה. לעומת זאת, הריטב"א (בבא מציעא מז:): כותב בשם הרמב"ן, שלדעת רבי יוחנן, במתנה אין מועיל קניין משיכה, אלא יש צורך באחד הקניינים האחרים המועילים מן התורה – קניין אגב, קניין חליפין או קניין חצר.
אחת השאלות הקשורות לשיטת הרמב"ן היא, כיצד נעשים קידושי כסף? כאשר האשה מקבלת את כסף הקידושין היא מתקדשת. אולם, כיצד זוכה האשה בכסף הקידושין? הרי בדרך כלל היא אינה עושה את אחד הקניינים שמזכיר הריטב"א בשם הרמב"ן!
כמה אחרונים (מנחת חינוך מצוה שלו, קובץ שיעורים בבא בתרא אות שח ועוד) כותבים, שגם לדעת הרמב"ן ישנו קניין נוסף המועיל מן התורה – קניין יד'. שכן גט נקנה כאשר הוא מגיע ליד האשה, וגנב קונה על ידי לקיחת החפץ בידו. קנייני משיכה, הגבהה ומסירה נצרכים במקום שבו החפץ אינו נקנה על ידי קניין יד', כגון הקורא לבהמה שהזכרנו לעיל. בקידושין, האשה זוכה בכסף הקידושין בקניין יד'.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים. בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לחתום חוזה לפי ההלכה?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל" טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

השיגעון הכללי והשיגעונות הפרטיים

במאמר הקודם "ר' נחמן מברסלב וספיחי מוצאי השביעית" התבאר שסוגיות הלכתיות ומאמרי אגדות תמוהים מיוסדים על שיטת מיוחדת של רשב"י. לפי שיטת רשב"י - נגזר על האדם וצאצאיו שלאחר שהם יאכלו מן התבואה הם ישתגעו, ויאמינו שאם הם לא יזרעו מעט מן התבואה ויקצרו אותה לא יהיה להם מה לאכול בשנה הבאה. והתבאר שר' נחמן מברסלב מרמז במשל "התבואה המשגעת" שאדם הראשון והבל "סימנו לעצמם על המצח" שהם לכודים בשיגעון הזה.
במאמרים הקודמים התבאר שהרמב"ם משתמש במסורת ובמשל הזה כ"מפתח" שפותח את השער להבנת סוגיות הלכתיות קשות ומאמרי אגדה פלאיים. במאמר הנוכחי נשתדל לברר כיצד ה"מפתח" הזה משמש את הרמב"ם לפתיחת שערים לתוספתא ולספרי.

ר' נתן, תלמידו של ר' נחמן מברסלב, נתבקש על ידו לכתוב את הספר "ליקוטי הלכות" כדי לקשור בין עולם ההלכה לבין עולם המחשבה והאגדה; אך ההשקפה שיש קשר בין העולמות הללו היא השקפה עתיקה. לפי ההשקפה הרגילה התוספתא והספרי נחשבים למקורות הלכתיים, אולם במאמר הנוכחי ננסה להראות כיצד הרמב"ם מגלה את צד "ליקוטי ההלכות" שמסתתר בהם.

המאמר יהיה מסובך במקצת משום שהוא כרוך בעיון בכמה מקורות הלכתיים, (שמבארים את שורשי פסיקתו המיוחדת של הרמב"ם בספיחי מוצאי השביעית); ולאחר שנעסוק בכך, נחזור לעסוק בענייני האגדה הרגילים. ומי שיתקשה בקריאת המאמר מוזמן לחזור ולהצטרף לסדרת "ארץ אגדה" במאמרים הבאים.

הבנת ה"סימן על המצח" שאדם הראשון והבל סימנו - תלויה בהכרת שלבי גידול התבואה; ונחזור בקצרה על עיקרי הדברים. בגידול התבואה קיימים שני זמני בשלות. **הבשלות הראשונית** היא כאשר התבואה "הביאה שלישי". כלומר, כאשר גרעין התבואה שוקל כבר שליש מהמשקל הסופי שאליו הוא עתיד להגיע - התבואה הגיעה לבשלות מספקת כדי להתחייב בדיני המצוות שלה. **והבשלות הסופית** היא כאשר הגרעין הגיע כבר למשקלו המלא. הזמן שחולף בין הבשלות הראשונית לבשלות הסופית הוא בערך כשלושה שבועות. והתבאר שתבואה שהבשילה לגמרי **במוצאי** חג הסוכות של השנה השמינית - הגיעה לשלב "הבאת שלישי" **לאחר** ראש השנה של השנה השמינית, ומצוות השמיטה - **לא חלה עליה**.

לשיטת רשב"י, אדם הראשון והבל שמרו את השמיטות והיובלות כדי להירפא ממחלת "שיגעון התבואה"; והם כבר אסרו על עצמם לקצור באופן רגיל את ספיחי-התבואה שעלו מאליהם בשנת השמיטה. אך אדם החליט **להחמיר במוצאי השביעית - ולאסור אותם אפילו בתלישה**. "איסור התלישה" התמוה נועד להיות "סימן על המצח" שיזכיר למי שמבין שהוא לכוד בשיגעון; הוא שמח בפרידה מהשמיטה וביציאה לעמל החרושה, כאשר הוא היה צריך להיות עצוב!!

הבל החליט להוסיף ולאסור גם את תלישת ספיחי-התבואה שהבשילו לגמרי אחרי חג הסוכות. ספיחים אלו אינם מוגדרים כ"ספיחי שביעית" והם מותרים אפילו בקצירה. אולם הבל החליט לאסור אותם אפילו בתלישה. "איסורי התלישה" של אדם ושל הבל נמשכו עד החנוכה – (שחל בסוף תקופת החרישה); והוא נועדו להיות "סימן על המצח" שיזכיר להם ולמי שמבין שהם לכודים בשיגעון; הם שמחים בפרידה מהשמיטה וביציאה לעמל החרישה, כאשר הם היו צריכים להיות עצובים!!

חלק א: הקשר שבין ספיחי הירקות לבין ספיחי-התבואה

הלוי

במשנה במסכת שביעית מובאים כמה זמנים שמהם ואילך מותר לקנות ירק במוצאי השמיטה. בפרק ו משנה ד מוזכר זמן היתר הירק ללא התייחסות למין מסוים:

"מאימתי מתר אדם לקח ירק במוצאי שביעית - משיעשה כיוצא בו. עשה הפכיר - התר האפיל. רבי (יהודה הנשיא), התיר לקח ירק במוצאי שביעית מיד."

בתוספתא (שביעית ד, יג) מבואר שכאשר ירק ממין מסוים יזרע במוצאי השמיטה, והוא יבכיר (ימהר ויבשיל), הוא יתיר את כל הירקות מאותו המין; וגם את אלו שנזרעו והחלו לצמוח בשנת השמיטה אלא שתהליך גידולם היה איטי (אפיל) והם נגמרו במוצאי השמינית. ולמרות שהירקות שהחלו לצמוח בשמיטה היו אסורים כספיחי שביעית, מכיוון שהגיע כבר הזמן של "משיעשה כיוצא בו", - והם נתלשו בשנה השמינית הם הופכים להיות מותרים.

אך בפרק ה משנה ה מובאת מחלוקת בין ר' יהודה לחכמים ביחס לסוג ירק שנקרא לוי, שמוזכרים בו זמני היתר אחרים:

"מאימתי מתר אדם לקח לוי במוצאי שביעית, רבי יהודה אומר - מיד. וחכמים אומרים - משיירבה החדש."

הגר"א ביאר (ב"שנות אליהו" על פי גרסתו בירושלמי) שבשאר מיני הירקות כאשר יגיע הזמן של "משיעשה כיוצא בו", אין חשש שימכרו מיני ירקות אסורים - שנתלשו בשנת השמיטה עצמה – מפני שאר המינים אינם מסוגלים להישמר רב לאחר תלישתם. אולם הלוי הוא צמח שנשמר זמן רב לאחר תלישתו; וחכמים חששו שמא עוברי עבירה ישמרו את הלוי שהם עקרו בשנה השביעית, וימכרו אותו בשנה השמינית. ולכן חכמים התירו לקנות את הלוי, רק כאשר רוב הלוי שנמצא בשוק הוא מגידול השנה השמינית. במצב זה הלוי שנעקר בשנת השמיטה בטל ברוב, ולכן מותר לקנות לוי מכל אחד.

הירושלמי מביא שם בהמשך הסוגיה ברייתא שנמצאת בתוספתא שביעית (ד, ד):

"אמר ר' יודה מעשה שהיינו בעין כושין ואכלנו לוי על פי רבי טרפון במוצאי החג (סוכות) של מוצאי שביעית. אמר לו ר' יוסה עמך הייתי ולא היה אלא מוצאי הפסח."

הירושלמי לא ברר עבורנו לשם מה הוא הביא את התוספתא. מפרשי המשנה (הריב"ם"ץ, ר' עובדיה מברטנורא, תוספות יום טוב, ועוד) הניחו שהירושלמי הביא את הברייתא כדי לבאר את דעת חכמים. חכמים התירו את הלוי בזמן שבו - "ירבה החדש" – והתוספתא מגלה שזמן זה חל במוצאי הפסח; וכך הם פסקו. אולם נראה שהרמב"ם (שמיטה ויובל ד, ח) לא הבין כך, מפני שהוא כתב רק את המועד שהוזכר במשנה: "מאימתי מותר אדם ליקח לוי במוצאי שביעית - משיירבה החדש".

וצריך לברר את הבנת הרמב"ם - במטרה שלשמה הירושלמי הביא תוספתא זו.

הקשיים הנוספים שבתוספתא

הרמב"ם סבור שהתוספתא מעוררת קושי מצד עצמה. ר' יהודה אמר במשנה שמותר לאכול לוי מיד, ואילו בתוספתא הוא מעיד שרבי טרפון התיר לאכול את הלוי במוצאי חג הסוכות. לכאורה נראה שר' טרפון חלוק על ר' יהודה וסבור שהלוי שנעקר בשנת השמיטה כלה מן השוק רק במוצאי חג הסוכות, ולכן רק משם ואילך מותר לקנות לוי מן השוק. מדוע ר' יהודה מסתמך על ר' טרפון - אך הוא עצמו מתיר לאכול את הלוי מיד בצאת השנה?

בנוסף לכך אין זה מובן מדוע התוספתא מספרת לנו על העדויות הסותרות של ר' יהודה ושל ר' יוסי. מתוך התוספתא עולה שזיכרונו של אחד מגדולי העולם האלו היטשטש והוא מעיד עדות שאינה אמיתית; והרי כבוד החכמים הללו דורש להסתיר את הפרט הטפל הזה. התוספתא היתה צריכה להביא רק את המחלוקת ההלכתית בינם; והיא היתה צריכה לומר שר' יהודה מתיר את הלוי מיד ואילו ר' יוסי מתיר אותו במוצאי הפסח. מדוע התוספתא מספרת על שורשי המחלוקת שביניהם ומספרת לנו שזיכרונו של אחד מגדולי העולם האלו היטשטש והוא מעיד עדות שאינה אמיתית!!

במאמרים שהתפרסמו עד כה בארץ אגדה התבאר שמעשים קשים שמופיעים במשנה ובתוספתא ובתלמוד – אינם כפשוטם, אלא שהם מעשים סמליים שמרמזים לעניינים אחרים. הרמב"ם מייחס גם את העדויות הסותרות בהיתר הלוי של ר' טרפון - אל המעשים הסמליים האלו. ולשיטת הרמב"ם, התוספתא רצתה שננסה לפתוח את השער הנעול להבנתה - באמצעות המפתח של "שיגעון התבואה"!!

השיגעון הכללי והשיגעונות הפרטיים

הרמב"ם סבור שהירושלמי הביא את התוספתא התמוהה כדי לבאר את שרשי שיטת ר' יהודה. ר' יהודה מתיר ליקח את הלוי מיד!! והירושלמי הביא את התוספתא כדי לבאר מדוע ר' יהודה חולק על המשנה בפרק ו שאמרה: "מאימתי מתר אדם לקח ירק במוצאי שביעית - משיעשה כיוצא בו".

לשיטת הרמב"ם, התוספתא מרמזת באמצעות המעשה התמוה שה"שיגעון הכללי" של בני האדם הוא "שיגעון התבואה"; וכל שאר הגידולים שבני האדם מגדלים - הם טפלים אל התבואה; והם "שיגעונות פרטיים" של בני האדם שסבורים שאם הם לא יזרעו ירקות יחסרו להם ירקות למאכלם. והתוספתא מרמזת, שאיסור ספיחי-הירק נועד לתקן את ה"שיגעונות הפרטיים" האלו; אך הוא אינו יכול לעמוד בפני עצמו, והוא צריך להיות נסמך על איסור ספיחי-התבואה שקשור ל"שיגעון הכללי".

הרעיון הזה נראה רעיון זר בהסתכלות ראשונית, אולם הוא מבצבץ מתוך דברי הרמב"ם בכמה מקומות. תחילה נברר זאת באיסור ספיחי הירק.

קדושת שביעית ואיסור ספיחי הירק במוצאי השביעית

ר' יהודה סבור, שכאשר חכמי ישראל גזרו איסור על אכילת הספיחים בשביעית, הם כללו באיסור הזה גם את ספיחי-הירקות; מפני שהם דומים בדיניהם לספיחי-התבואה.

החיוב בדיני השביעית (קדושת שביעית) נקבע בירקות לפי הזמן שבו הם נתלשים ונעקרים מן הקרקע². ולכן ירק שנתלש בשביעית - יש בו "קדושת שביעית", ואילו ירק שנתלש במוצאי השביעית - אין בו "קדושת שביעית". ספיחי-הירקות שנתלשים בשנה השביעית דומים לספיחי-התבואה שגדלים בשנה השביעית, מפני שבשני סוגי הספיחים הללו - יש קדושת שביעית; ולפיכך, חכמי ישראל אסרו את שניהם.

אולם ספיחי-הירקות שיצאו לשנה השמינית **שוניים** מספיחי-התבואה!! בספיחי-התבואה שנגמרים **עד** מוצאי חג הסוכות יש קדושת שביעית למרות שהם נתלשים בשנה השמינית, ואילו בספיחי-הירקות שנתלשים בשנה השמינית אין קדושת שביעית מייד לאחר ראש השנה. ר' יהודה סבור, שכאשר חכמי ישראל באו לגזור איסור על הספיחים שיצאו לשנה השמינית הם גזרו אותם רק על ספיחי-התבואה שיש בהם קדושת שביעית. וחכמי ישראל לא גזרו איסור על ספיחי-הירקות שיצאו לשנה השמינית - מכיוון שפקעה מהם קדושת שביעית.

ונמצא, ר' יהודה שמתיר את הלוף - מייד, מתיר גם את כל הירקות - מייד!! - שהרי פקעה מהם קדושת שביעית מייד במוצאי השביעית.

התוספתא רוצה לרמז באמצעות "סיפור מעשה" את שרשי המחלוקת, ולכן היא מספרת סיפור שצריך עיון. ר' יהודה מעיד בספר הזה עדות שאינה מתאימה לשיטתו; הוא מתיר את הלוף "מייד" אך הוא מעיד עדות שקושרת בין ר' טרפון לבין "מוצאי חג הסוכות". לשיטת הרמב"ם התוספתא מצפה מאיתנו שנפתור את הקושי הזה באמצעות "המפתח הכללי" של "התבואה המשגעת". מי שמודע לקיומו של ה"מפתח" הזה ידע לפתוח את השער להבנת התוספתא. והוא יסביר ש"היתרו" של ר' טרפון לגבי "מוצאי החג" מתייחס למעשה ל"ספיחי-התבואה"; והבנת גזירת חכמי ישראל ביחס לספיחי-התבואה "מולידה" את היתר הלוף (ושאר הירקות) מייד.

ביאור המחלוקת שבין ר' יהודה לבין רשב"י

במכילתא דרשב"י (לד, כא) מובאת מחלוקת בין ר' יהודה לבין רשב"י ביחס לספיחי מוצאי השביעית:

"... ר' יהודה אומר: (הכתוב) 'בְּחֵרִישׁ וּבְקִצִיר תִּשְׁבֹּת' (בא לגלות על איסורים נוספים וביניהם) ... וקציר שחרישו אסור - זה קציר (תלישת הספיחים) שלמוצאי שביעית. ור' שמעון אומר: ... ושבות מן הקציר בשעת חריש".
ר' יהודה לומד מהכתוב 'בְּחֵרִישׁ וּבְקִצִיר תִּשְׁבֹּת' שצריך לשבות מתלישת הספיחים של מוצאי השביעית; ורשב"י לומד מהכתוב הזה שצריך לשבות מקצירת הספיחים במשך עונת החריש של מוצאי השביעית. לכאורה אין הבדל בין הדרשות האלו. אלא שכעת מתברר שלמחלוקת הדרשנית הזו - יש השלכה הלכתית.

לשיטת ר' יהודה קציר ספיחי-התבואה במוצאי השביעית תלוי ב"קדושת שביעית" בלבד!! ולפיכך, כל ספיחי-התבואה שנגמרו עד מוצאי חג הסוכות (של השמינית) יש בהם קדושת שביעית - וצריך לשבות מתלישתם ללא הגבלת זמן ואפילו במשך כל שנה השמינית וכו'. ואילו ספיחי-התבואה שנגמרו לאחר מוצאי חג הסוכות **אין בהם קדושת שביעית** - ומותר לתלוש אותם כבר במוצאי השביעית. ובדומה לכך, ירקות שיתלשו במוצאי השביעית - אין בהם קדושת שביעית - והם דומים לספיחי-התבואה שנגמרו לאחר מוצאי חג הסוכות; - ולכן ר' יהודה מתיר לתלוש את כל הירקות מייד.

בתחילת התוספתא נאמר: "אמר ר' יודה מעשה שהיינו בעין כושין ואכלנו לוף על פי רבי טרפון במוצאי החג (סוכות)". הזמן שר' יהודה מזכיר - מוצאי חג הסוכות - עומד בסתירה לשיטתו שמתירה את הלוף מייד. הירושלמי היה צריך לדון בסתירה הזו - אולם הירושלמי אינו עושה זאת. הירושלמי מרמז לנו בשתיקה שלו שהתוספתא הזו אינה כפשוטה, וצריך לקרוא אותה כאילו היה כתוב בה - "ואכלנו לוף [מייד] על פי רבי טרפון ב[גלל] מוצאי החג (סוכות)". כוונת רבי יהודה לומר, שר' טרפון סבור שאיסור ספיחי-התבואה קיים רק בספיחי-התבואה שנגמרו עד מוצאי חג הסוכות ושיש בהם קדושת שביעית; ולפיכך מותר לאכול לוף (וכן שאר ספיחי-ירקות) מייד כשנתלשו במוצאי השמינית - שהרי אין בהם קדושת שביעית.

אולם לשיטת רשב"י קציר ספיחי-התבואה במוצאי השביעית תלוי ב"שעת חריש" כלומר ב"תקופת החריש". תקופת החריש חלה בחודשים תשרי, חשוון, וכסליו; והיא מסומנת גם באמצעות החגים, היא מתחילה בראש השנה והיא מסתיימת בחנוכה. בשיטת ר' שמעון יש חומרה. לשיטת ר' שמעון איסור זה כולל בתוכו גם את ספיחי-התבואה שנגמרו בזמן שממוצאי חג הסוכות ועד החנוכה. ואמנם, בספיחי-התבואה הללו אין קדושת שביעית - אולם תלישתם נאסרה עוד בימי ראשית העולם על ידי הבל. **לשיטת ר' שמעון, חכמים היו יכולים לדמות את דין ספיחי-הירקות במוצאי השביעית לדין ספיחי-התבואה האלו.** בשניהם אין קדושת שביעית - ושניהם נאסרים על ידי חכמים.

בשיטת רשב"י יש גם קולא, לשיטתו מן החנוכה ואילך - מותר לתלוש את כל ספיחי-התבואה³. **ולשיטת רשב"י איסור ספיחי-הירק במוצאי השמיטה צריך להיות דומה לאיסור ספיחי-התבואה**; וגם שם צריך להיות זמן שממנו ואילך מותר לתלוש את הספיחים שנאסרו. מועד זה הוא המועד של - "מִשְׁעֵשֶׂה כְּיוֹצֵא בּוֹ". המועד של - "מִשְׁעֵשֶׂה כְּיוֹצֵא בּוֹ" מקביל למועד של "חנוכה". ספיחי-התבואה הופכים להיות מותרים מחנוכה ואילך, וספיחי-הירקות הופכים להיות מותרים "מִשְׁעֵשֶׂה כְּיוֹצֵא בּוֹ".

ביאור הירושלמי וביאור שיטת ר' יוסי בהמשך התוספתא

בהמשך התוספתא נאמר – "אמר לו ר' יוסה עמך הייתי ולא היה אלא מוצאי הפסח". הרמב"ם סבור ש"עדותו" של ר' יוסי בתוספתא נועדה לרמז לשיטת רשב"י, כפי שהיא מרומזת בירושלמי במסכת דמאי (פ"ב, דף ח, ב) :
"ולענין ספחים : מראש השנה (של השנה השמינית) ועד חנוכה – אסור ספחין, מן החנוכה ועד העצרת (חג שבועות) – הָתָּר ספחין, מן העצרת ועד ראש השנה (של השנה התשיעית!) - **צריכה** (הבעיה **צריכה** עיון ולא הוכרעה)"
הירושלמי מתלבט שם, האם צריך לחזור ולאסור את הספחים בתקופה שמן העצרת ועד ראש השנה של השנה התשיעית. והתלבטות הירושלמי תמוהה ביותר!! מה הטעם לחזור ולאסור את הספחים אחרי שהתירו אותם?!

במאמר הקודם "[ר' נחמן מברסלב וספיחי מוצאי השביעית](#)" התבאר שהירושלמי מרמז שם לשיטת רשב"י. רשב"י קושר את איסור תלישת הספחים לשיגעון התבואה, והוא אסר את תלישת הספחים במוצאי השביעית במשך כל עונת ה"חריש" - מפני שהאדם יוצא אז לחרוש בשמחה את שדותיו אחרי שהוא "שבת מאונס" בשמיטה. הירושלמי מתלבט, אם תלישת הספחים נאסרה בתקופת החריש של מוצאי השביעית, הרי שקל-וחומר שתלישת הספחים צריכה להיות אסורה מן העצרת ואילך, שהרי זהו הזמן השמח ביותר במוצאי השביעית. וכך יהיה לאנשים המבינים "סימן על המצח" שיזכיר להם שהם לכודים בשיגעון. הם שמחים בקציר החיטים הראשון שהגיע לאחר השמיטה, כאשר למעשה הם היו צריכים להיות עצובים מהפרידה מהשמיטה. אולם מצד שני, הדרשה - "שבות מן הקציר בשעת חריש" - כרכה את איסור תלישת הספחים בתקופת החריש; ואולי די בכך כ"תרופה" ל"שיגעון התבואה" ואין צורך בנטילת "מנה נוספת" מן התרופה הזו - מן העצרת ואילך. לכן הירושלמי נותר ללא הכרעה בשאלה הזו.

ספקו של הירושלמי לגבי העצרת שייך גם לגבי הפסח. הקציר הראשון בשנה הוא קציר ה**שְׁעוּרִים** בשלב ה"אביב" - שחל בחג הפסח. השעורים אינם מתאימים עדיין לעשיית לחם בשלב הזה, אולם הם ראויים כבר לאכילה ראשונית כ"אָבִיב קְלוֹי בָּאֵשׁ גְּרֵשׁ פְּרָמְלִי"¹. והאנשים שמחים כאשר הם יוצאים לקצור את ה"אביב"; ולכאורה בהגיע הפסח של השנה השמינית היה ראוי לחזור ולאסור את תלישת ספיחי-השמיטה בתור "סימן על המצח". סימן שיזכיר לבני האדם שהם לכודים בשיגעון - "וּלְשִׁמְחָה מָה זֶה עֲשֵׂה?". הם שמחים ביציאה לקציר ה**שְׁעוּרִים** הראשון לאחר השמיטה, כאשר הם היו צריכים להיות עצובים מהפרידה משנת השמיטה שחלפה לה.

כאשר ר' יוסי אומר לר' יהודה בתוספתא – "עמך הייתי ולא היה אלא מוצאי הפסח" אין כוונתו לומר -שר' יהודה לוקה בזיכרונו ושעדותו אינה אמת!!!
כוונת ר' יוסי לומר שהוא עומד על עומק דבריו של ר' יהודה, והוא יודע שר' יהודה מתייחס לאמתו של דבר אל ספיחי-התבואה. אלא שר' יוסי חולק עליו וסבור שתלישת ספיחי-התבואה אסורה כל תקופת החריש של מוצאי השמינית עד החנוכה, ונכללים בה גם ספיחי-התבואה שנגמרו לאחר מוצאי חג הסוכות ושאינן במ קדושת שביעית (וממילא נמצא השורש ההילכתי לאיסור ספיחי-הירקות שנתלשו בשמינית וכו'). ור' יוסי מחדש שלמרות שיש סברה טובה לחזור ולאסור את תלישת ספיחי-התבואה במוצאי הפסח, כאשר העם יוצאים בשמחה לקצור את ה"אביב"; הרי שר' טרפון הקל והתיר את תלישת ספיחי-התבואה גם בהגיע הזמן הזה.

לשיטת הרמב"ם, עדותו של ר' יוסי היא הבסיס לדברי הירושלמי במסכת דמאי - שהתלבט לגבי תלישת ספיחי-התבואה מן העצרת. הירושלמי מתלבט שם האם ניתן ללמוד מעדותו של ר' יוסי ביחס לזמן של פסח גם ביחס לזמן של העצרת. בעצרת החיטים כבר בשלים לגמרי, והם מתאימים לעשיית בצק טוב לכיכר הלחם שהוזכרה בעונש של "בְּזַעַת אֶפְיֵךְ תֹּאכַל לָחֶם". והרמז של ר' יוסי בתוספתא - שאין לחזור ולאסור את תלישת ספיחי-התבואה בהגיע זמן הפסח - אינו מהווה הוכחה לגבי זמן העצרת; שהרי שמחת קציר אביב-השעורים היא פעוטה ביחס לשמחת קציר החיטים בעצרת כאשר החיטים מתאימים כבר לעשיית בצק ל"כיכר הלחם" של העונש. ויתכן וזהו הזמן שצריך לחזור ולאסור להם את תלישת ספיחי-התבואה בתור "סימן על המצח".

ה"מפתח הכללי" שבאמצעותו פתח הרמב"ם את התוספתא והירושלמי הקשים הללו משמש את הרמב"ם גם לפתיחת "ספרי" תמוה. וכפי שיתבאר בחלק השני בשבוע הבא.

¹ מובא בספר "כוכבי אור" לר' אברהם ב"ר נחמן מטולטשין זצ"ל, בחלק "ספורים נפלאים":

"המשל מהתבואה. שפעם אחת אמר המלך לאהובו, השני למלך: באשר אני חוזה בכוכבים, רואה אני שכל התבואה שתגדל בשנה הזאת, מי שיאכל ממנה יהיה נעשה משוגע, אם כן יטכס עצה (כיצד להתגונן מפני הצרה הזו). ואמר לו שעל כן יכינו בעדם תבואה (ישמרו עבורם תבואה ישנה) שלא יצטרכו לאכול מהתבואה הני"ל. וענה לו המלך: אם כן כשאנחנו לבד לא נהיה משוגעים, וכל העולם יהיה משוגע, אז יהיה להפך - שאנחנו נהיה (נחשבים) משוגעים. על כן בודאי (לא נוכל להימנע ואף אנו) נצטרך לאכול מן התבואה (החדשה), אבל רק זה (נעשה), שנשמך סימן על מצחנו, שנדע - על כל פנים - שאנחנו משוגעים. שאם אהיה מסתכל על מצחך וכן כשתסתכל על מצחי נדע מהסימן - שאנחנו משוגעים."

² "והירק אחר לקיטתו" (רמב"ם שמיטה ויובל ד, יג)

³ וגם את ספיחי-התבואה שיש בהם קדושת שביעית. אותו חלק מספיחי-התבואה שיש בו קדושת שביעית יהיה אסור עדיין בקצירה, אולם איסור התלישה פג גם ממנו בחנוכה (שחל בסוף תקופת החריש).

⁴ ויקרא ב, יד

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Paris, France

פריז, צרפת
שבת תשנ"ה

מינוי גר צדק לראש קהילה

שאלה

האם אנו יכולים למנות על פי ההלכה גר צדק שנתגייר על פי בית דין מוסמך לראש קהילה?

תשובה

אין למנות¹ גר צדק לתפקיד נשיא קהילה, אלא אם כן:
* קיבלו אותו הקהל² על-ידי בחירות³;
* אין כמותו ראוי לעמוד בתפקיד זה⁴;
* המינוי הוא לשנים מספר⁵.

- ¹ עיין רמב"ם (הל' מלכים פ"א הל' ד) "אין מעמידין מלך מקהל גרים, שנאמר 'לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא... ולא למלכות בלבד אלא לכל שררות שבישראל'".
- ² "כנסת הגדולה" (חלק חושן משפט הל' דיינים, סי' ז).
- ³ עיין "תחוקה לישראל ע"פ התורה", כרך א, מאת הגר"א הרצוג (דף 22-24) שהבחירות צריכות להתקיים בהשתתפות של חברי הקהל, ולא די בהחלטת ועד הקהילה, אלא אם כן הקהל ייפה את כוחו של הוועד למנות אפילו גר צדק.
- ⁴ עיין שו"ת "יוסף אומץ" (סי' מז) דלא מהניא קבלת הציבור, אלא שהיתר למנות שמעי' ואבטליון הוא מפני שלא היו בישראל כמותם.
- ⁵ עיין ספר "תחוקה לישראל" (כרך א, דף 23) "שמא האיסור של 'לא תשים עליך מלך' אינו חל אלא על מינוי לכל ימי חייו".

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'- ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים במקום 360 ₪ 300 ₪ (לחץ לקניה)

לע"נ אהרון (רוני) צדיק ז"ל בן יחזקאל וחנה צדיק הי"ו, נלב"ע כ"ז בתמוז